

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Stängsling

Träff i kulturresevatet Äskhult i Halland - 18-19 september 2018

Minnesanteckningar

Äskhults by

[Äskhults by](#) har sannolikt legat där den ligger sedan 1500-tal. I början av 1800-tal fanns här fyra gårdar. Laga skifte genomfördes, dock utan att bebyggelsen flyttades. Sedan dess har lägena inte ändrats, och bebyggelse m.m. har hållits ovanligt intakt från den tiden. Under 1980-tal inleddes ett bevarandearbete, och byn är idag såväl natur- som kulturresevat. Bebyggelsen underhålls, trädgårdar odlas, och åkrar, ängar, hagar och utmarker brukas.

Samtidigt med det löpande bruket genomförs ytterligare restaureringar och andra insatser. Några av dem handlar om de gamla stenmurar som löper kring markerna. Träffen genomfördes i samband med ett arbete att bygga stenmur kring en liten kålgård i anslutning till ett av husen.

Stenmurar i trakten

Hur stenmurarna har sett ut beror till stor del på de naturgivna förutsättningarna. Ju mer sten, desto bredare och större murar. Ett exempel är vissa väldigt stenrika delar av Småland, där man lagt breda s.k. dubbelmurar, som ibland kan vara imponerande byggen. En dubbelmur staplas längs båda kanter, och fylls i mitten. Det är mycket mer arbetskrävande, men en sådan mur håller å andra sidan länge, och behöver inte repareras så ofta.

De halländska moränjordarna innehåller gott om rundade gråstenar, dock i jämförelsevis mer måttliga mängder. Det betyder att man lagt s.k. enkelmurar, för att få stenen att räcka längre. En enkelmur staplas helt enkelt upp i en enda rad. Den går fortare att bygga, men rasar lättare och kräver på så sätt mer av löpande underhåll.

Husen i byn har kvar sin karaktär från 1800-talets början.

De gamla stenmurarna löper längs markanvändningsgränserna. Idag förstärkta med eltrådar.

De största stenarna läggs i botten.

Hur går det till?

Att stapla en enkelmur av runda gråstenar är inte så enkelt som det låter. Först behöver man gräva bort matjorden, så att de understa stenarna hamnar direkt på alven. Förr kunde det förmodligen ofta vara så att man inte tog sig tid till ett sådant förarbete, särskilt inte för murar långt ute i markerna. Nackdelen med det var förstås att murarna blev mindre stabila. Man börjar med de större stenarna i botten, och fortsätter sedan uppåt med allt mindre stenar. Det gäller att få dem att ligga lite grand i förband, vilandes på två stenar under, och gärna på tvärs mot murens riktning. Att lyckas bra med det här, så att det blir en stabil och bra enkelmur, är en ganska subtil konst. Det gäller att få blick för de stenar man har tillgång till, och vilken som kan passa i varje läge. Se vidare i "[Handbok för kallmurning](#)" av Joakim Lilja.

Jobbar man tillsammans så är det faktiskt roligt!

Stenmurar i landskapet – en kort historik

Ända sedan bronsålder har folk lagt upp odlingsrösen, på många håll i landet. Ofta är de knutna till ett tidigt åkerbruk, med odlingslotter små som trädgårdstäppor. Ibland kan rösena vara lite mer långsträckta. Den här typen av stensamlingar har skapats fram till ungefär medeltid.

Under järnålder, fram till ungefär 500-talet e.Kr., lades många murar, framför allt längs den tidens inägggränser. De ringlar typiskt fram i böjar och krokor genom markerna. Idag finns ofta bara det nedersta lagret sten kvar, så kallade stensträngar. Ibland hittar man även rester av husgrunder från samma tid, i de dåvarande gårdslägen som markanvändningen var knuten till.

Från 500-talet och fram till medeltid skapades odlingsterrasser och ytterligare stenmurar i anslutning till dem. Även de går att se idag i form av kortare stensträngar, vanligen tydligare knutna till åkerytor.

Muren måste bli så hög att djuren hålls ute från kålgården.

Under 1600- och 1700-talen lades många murar, och nu inte längre bara inne i inäggomarkerna. I många fall drogs murar kring stora gemensamma åkergrärdar eller t.o.m. kring hela byars gemensamma inäggomarker. Även i utmarker gjordes stängsel av sten. I sydvästra Sverige berodde det ofta på virkesbrist, i ett allt mer avskogat landskap. Vanligen är det långa enkelmurar som löper i stora bågar genom landskapet, mellan klippväggar och andra naturliga hinder för djuren. Inte sällan har murarna ritats in i kartor från den tiden. Enkla små murar lades också kring mer tillfälliga åkrar ute i utmarkerna. Sannolikt var de låga och överbyggda med olika typer av mer tillfälliga ristängsel, som skulle hålla de år då odlingen bedrevs. Därefter vidtog perioder av träda, och under de åren behövdes inte stängslen.

I samband med de stora skiftesreformerna under 1800-talet lades många murar om. Typiskt för dem är att de löper i spikraka linjer genom markerna, utifrån hur lantmätarens linjal har anvisat nya fastighetsgränser.